

Георги Старделов

ЦРНО СЕМЕ — ИЛИ ВО ПОТРАГА ПО ИДЕНТИТЕТОТ

(ТАШКО ГЕОРГИЕВСКИ: „ЦРНО СЕМЕ“)

Целокупното раскажувачко и романсиерско дело на Ташко Георгиевски можеме да го определиме како потрага по нашиот сопствен идентитет. Во случајот на прозната уметност на Георгиевски се работи, всушност, за една нејзина јарка и мошне автохтоно изразена тематска специфика, која на најсугестивен уметнички начин дојде до израз токму во *Црно семе** — низ секој нејзин ред зрачи една тешка и крвава борба на нејзините херои против насилната национална унификација, против националното и човечко обезличување, против отуѓувањето на човекот од неговиот национален идентитет како најжесток и најбрутален атак врз човечката личност воопшто. Во *Црно семе* оваа голема тема на прозниот опус на Ташко Георгиевски — темата на потрагата по идентитетот — се изразува низ обидот на тлачителот да го порекне и со најсурово насилство да го оневозможи идентитетот на потлачениот, него психолошки и ментално да го разори. национално и социјално понижи и претвори во објект на најмонструозни манипулации. Затоа целокупната филозофска потка на раскажувачкото дело на Георгиевски може да се резимира во следново фундаментално етичко и антрополошко средиште на неговата литература: човек кој е искорнат од својата земја, од својот национален и културен идентитет, е искорнат и од својот сопствен живот, тој е преобразен во безлично суштество на кое му се затворени сите најавтентични човечки средби, тој е фрлен во бескрајна празнина, во безмерна пустош, тој е презрено битие кое не може да ја присвојува својата личност на човечки начин, тој е битие на кое му е одземена секоја егзистенцијална опора, тој е битие без човечка топлина, без човечка мерка, тој е *црно семе*, што 'рти во бездомност и безименост, во туѓина и јабана, во крик и плач, во лелек и клетва, во страдање и мрак.

Оваа своја навистина грандиозна тема, темата на човечкиот идентитет, на која Георгиевски ѝ даде универзална смисла, тој ја навести уште во својата мала книшка раскази *Ние зад насипот* (1956). Од тогаш па сè до денес таа се разгрануваше во својата полифоничност за подоцна да израсне во фундаментален систем на севкупната негова литература низ шесте романи што во меѓувреме ги издаде: *Луѓе и волци*

(1960), *Сидови* (1962), *Црно семе* (1966), *Змиски ветар* (1969), *Црвениот коњ* (1976) и *Време на молчење* (1979), како и во збирката раскази *Суви ветрови* (1964).

За автор кој е роден 1935 година во Егејска Македонија и кој уште од своите рани детски години ја помина трагичната одисеја на егејските Македонци по граѓанската војна во Грција, оваа творечка актива е восхитувачка. Уште повеќе што во богатата романсиерска продукција на овој наш бележит автор се наоѓаат и романите *Сидови*, *Црно семе*, *Црвениот коњ*, кои со право можеме да ги сместиме во врвот на современиот македонски роман.

современиот македонски роман.

Што е, со оглед на романот *Црно семе*, карактеристично за раскажувачкиот свет на Ташко Георгиевски?

Она што на таков автохтон начин го прави толку кохерентен раскажувачкиот опус на Ташко Георгиевски тоа е, пред сè, единственоста на неговиот тематски свет. Од првата книга раскази *Ние зад насипот*, па сè до неговиот најнов роман *Време на молчење*, во неговата проза пулсира една единствена тема: страдањата на човекот на кој со најсвирепи средства на насилието му е одземен неговиот национален и човечки идентитет. Отаде, едно доминантно чувство, *чувството на трагизам*, се разлива низ целокупната негова проза, која на потресен начин ги открива трагичните настани што ги доживеаја егејските Македонци во првата половина на нашево столетие. Трагизмот како доминантна идеја и како поетска атмосфера во прозата на Ташко Георгиевски потекнува од решеноста на неговите јунаци по секоја цена да ја сочуват, просто да ја испокрварат својата самосвојност, независно од консеквенциите што за тоа мораат да ги сносат. Неговата проза, всушност, го открива трагизмот на човекот оттргнат од своето огниште како најтрагично негово оттргнување од самиот себеси, бездомното негово талкање по туѓина, неговото загубување по крстопатите на животот, неговата безмерна болка и бескрајна тага, неговата огромна носталгија повторно да се врати на родната грутка. Елементот на таа трагично, пеколна и нескротлива одисеја ѝ втисна на прозната уметност на Ташко Георгиевски еден доминантен кинестетички белег. Сè е во оваа проза во движење. Во сите романи, како и во сите раскази на овој автор, сè е на некој недооден, неизвесен и недостаслив пат. Во сите нив се случуваат морничави селби и преселби, се движат тажни осаменици, се движи цела една маса свет со бовчи, сандаци, со мали деца кон нови земји и кон нови огништа. Меѓутоа, дури и кога нив ќе ги најдат, никако да се

зачаталат во нив. Тогаш тие остануваат со своите трауматски мечти. Немилосрдниот свет на нужноста кој ги притиска и гнети го преодолуваат со светот на соништата, со неуништливата антејска желба за враќањето назад. Но, враќање нема. Него го компензира меланхоличното, болното, тажното мечтаење по напуштеното, загубеното, ненадоместливото.

Тоа е прозниот свет на Ташко Георгиевски, кој на толку автентичен начин зборува за тешките искушенија и страдања на луѓето, за трагичниот од на Македонецот по пеколот. Но, тоа е и негов поетски свет, полн со бои и пејсажи на *змиски ветрови*, полн со внатрешни и надворешни луѓи, преполн со една недокослива тага, вгнездена во срцата на луѓето, која пробива час низ лелек, час низ клетва, час низ тажна песна.

Како и севкупната проза на Ташко Георгиевски, така и неговиот роман *Црно семе* е едно потресно сведоштво за насилието, тоа најужасно средство што го создал поматениот човечки ум да го обесчовечи и да го обезличи човекот, да му го оневозможи неговиот идентитет. Всушност, *Црно семе*, тоа, несомнено, едно од најимпресивните дела во прозниот опус на Ташко Георгиевски, претставува морничава феноменологија на насилието како закана и како реализација во неговите најмонструозни видови. Но, истовремено со тоа, *Црно семе* претставува и една апотеоза на човекот и човечноста, кои никакви сили на злото не можат да го скршат и да му го откорнат неговиот идентитет.

Црно семе има мошне кохерентна романескна драматургија. За време на граѓанската војна во Грција, монархофашистичкиот режим изделува една „сомнителна“ група војници на грчката армија, комунисти и Македонци, обидувајќи се од нив да изнуди признание дека се откажуваат од Комунистичката партија и од својот национален идентитет. Бидејќи тие одбиваат да потпишат такво признание, ги водат на еден пуст егејски остров, на едно ужасно мачилиште, да ги скршат и да ги преобликуваат во лојални поданици на кралот и Грција. Неколку офицери, подофицери и војници, своевидни садисти и манијаци, се служат со монструозни методи на измачување за да ја разорат нивната душа и нивниот ум. *Црно семе* претставува, всушност, едно рондо на насилието, варијации на најразличните видови репресалии и човечки понижувања за да се обезличи и покори човекот. Но, во таа средина, каде се витлее пеколот на човечката деградација, Георгиевски успева истовремено да оствари една беспримерна апотеоза на човечноста, да испее химна на човечкото траење во миговите кога се

чини дека не постои никаков излез. Најубавите страници на овој роман се токму оние навистина величествени и возвишени места во него каде во вителот на грозните човечки страдања, во пеколот на ужасниот, анималниот човечки масакр се крева стамениот човеков отпор против злото, големото човеково достоинство да се остане простум, да не се отстапи од начелата на моралноста, од начелата на човечноста и доблесноста, од начелата на својот идентитет. На тој начин, Ташко Георгиевски, сликајќи го тој остров на човечкиот пекол, создава еден од своите најхуманистички ракописи, покажувајќи дека никакви средства, методи и механизми на мачењето и тортурата не можат човекот да го обесчовечат и обезличат. Зашто, човечката неслобода не започнува со бодликавите жици, со занданите, со живеењето во ужасниот пекол и страдањето, туку со и во чинот на предавството. Од сè човек ќе се ослободи, дури и од најужасните измачувања, но од измачувањата и дамарите на предавството — никогаш. Така предавството е консеквенца на насиетието, а насиетието консеквенца на предавството, како што тоа извонредно го покажува овој роман — мал по обем, но голем по длабочината во откривањето на трагиката на човекот.

Иако *Црно семе* е роман во кој главен јунак е масата која живее како единствена целост, сепак во овој романистички текст на Ташко Георгиевски можат да се изделат неколку впечатливи ликови. Тоа се, во прв ред: Христос, Доне, Марко, Нико, капетанот Скалумбакис, потпоручникот Маки и студентот Парис. Два стожерни лика во романот се Андонис (Доне) Совичанис (Совичанов) и Христос (Христо). Тие се носечки ликови затоа што токму низ нив авторот ја развива и открива главната идеја на *Црно семе* — дека човечкото достоинство не можат да го скршат никакви та дури и најстраотните форми на насиетието. Овие двајца прости, но толку горди македонски селани, по некоја своја внатрешна интуиција, сфаќаат дека зад нивниот непомирлив судир со власта на воените мачители се крева еден судир од сосем поинаков вид, дека овде повеќе не се работи за судир меѓу единки, туку за судир од далеку поголем обем, за судир помеѓу два непомирливи света: светот на безумното насилство и светот на умната човечност. Нивниот беспримерен стоицизам ги црпи своите животни сокови од изворите на народната душа; од увереаоста дека го носат дека го продолжуваат македонскиот непокор, дека го реализираат својот идентитет по секоја цена, бидејќи за нив сè може да биде доведено во прашање, само сопствениот идентитет не. Така, кога Доне го гледа затвореното око на Христоса како стара бакарна пара, па го

прашува: „Море Христосе, море долги човече, не ти го расипаа окото?“, и кога низ непокорна насмевка Христос му одговара со зборовите: „Зарем е важно тоа? Овде поважно е да не ти ја расипат душата“, мислејќи на Марко, кој потклекна, потпиша и изврши предавство, тогаш со сета сила низ овие двајца храбри луѓе испакнува сознанието дека ништо не може да го испере човечкиот срам, човечкото морално паѓање, бидејќи човекот, штом ќе ја предаде земјата, се предава и самиот себе. Затоа најважно од сè е човекот да остане човек, да остане свој.

Доне и Христос се луѓе од прометејски ков. Тие го носат факелот на вистината до крај, до последниот здив на своето живо тело, и никогаш не потклекнуваат. Кај нив татни еден исконски револт, едно органско гнасење кон страшливоста. Георгиевски, на пример, извонредно лирски ја слика љубовта на Доне кон својата Ангелина. За него, среде ова огромно човечко мачилиште, начелото на љубовта е симбол на сè она што е вистински човечно. Таа во овој час е нешто огромно и недостижно. Но, сепак, готов е да се откаже дури и од она што му е најсвето во животот, но по никоја цена, дури и по цена на смртта, не е готов да го предаде човекот во себе. Човечката гордост на овие два импозантни лика, и покрај несносливите тортури да останат човечки чисти, делува митски. Но, нивниот стоицизам, нивната потрага по својот идентитет нема некој биолошки, туку, пред сè, социјален и национален белег. И Доне и Христос го носат комунистичкото чувство без да ѝ припаѓаат на Партијата, а татковинското чувство, како еден возвишен идеал, во часовите на сите морничави искушенија и физичките и душевните страдања, им помага да издржат и да останат човечки простум. Така, кога среде пеколните измачувања Христос се помрднува со умот, па во црквичето во логорот, во часови на лудило, почнува да ги крши иконите и, кога заради овој иконокластички чин е обесен, последните негови зборови, што не ги прозборува, туку просто ги прокрварува, се: „Мојата земја... каде е мојата земја?“ Таа потрага по идентитетот, таа идентификација со земјата, со љубовта, со жилавоста ја димензионира како самата тема на овој роман, така и самите негови главни ликови на еден поопшт, универзален план, како траен белег на човечкиот непокор наспроти сите темни сили што настојуваат него да го обесчовечат и обезличат.

Трагичниот феномен на човековото опстојување во условите на најсовршените средства на насилието, тој битен белег на нашата цивилизација, го прават романот на Ташко Георгиевски значаен и на еден поширок филозофски план. Зашто, основниот судир во него се

крева на ниво на судир меѓу начелата на доброто и злото, насилството и отпорот, љубовта и омразата, човечкото бесцение и неговата голема цена, меѓу храброста и страшливоста, обезличувањето и потврдувањето на човекот, темната и светлата страна на животот, подлото и херојското. Од страновиштето на откривањето на човечкиот свет на нашата цивилизација токму низ овие спротивности, романот *Црно семе* претставува сугестивен уметнички показ за потврдувањето на човекот во човекот, за неговиот прометејски дух — низ возвишениот *отпор кон силите на злото*, кон силите што се стремат да го обесчовечат и понижат, да го сочува и одбрани својот изворен човечки идентитет.

Во тоа е токму големата хуманистичка вредност на овој редок роман.

(1966, 1980)

* Рецензија на книгата на Ташко Георгиевски *Црно семе*, изд. Македонска книга, Скопје 1966. За ова издание превземена е проширената верзија на текстот од поговорот кон *Антологијата на македонскиот роман во 10 книги*, Скопје, 1980. За прв пат се објавува во одделна книга.
(Од книгата на Георги Старделов, *Меѓу литературата и животот*, Култура, 1981, Скопје, стр. 304-310)